

Tiivistelmä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamista suosituksista:

Saamelaisten oikeudet

Suosituksien perusteella hallituksen tulee ryhtyä toimiin ja raportoida seuraavalla määräaikaishavainnoinnin kierroksella tuloksista. Tiivistelmässä suositukset on huomioitu vuoden 2022 loppuun asti. Suosituksia on tiivistetty ja lyhennetty. Suositukset ovat alun perin englanniksi, käännökset ovat epävirallisia. Tiivistelmässä on pääasiassa suosituksia, joiden yhteydessä nimenomaisesti mainitaan saamelaiset. Tiivistelmä sisältää myös joitain saamelaisiin soveltuvia suosituksia ilman nimenomaista mainintaa.

Tiivistelmässä on huomioitu seuraavien sopimusvalvontakomiteoiden suositukset (komiteoiden nimien lyhenteet ja suositusten antamisvuosi suluissa):

- YK:n Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW, 2022)
- YK:n Ihmisoikeuskomitea (CCPR, 2021)
- YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea (CESCR, 2021)
- YK:n Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD, 2017)
- YK:n Kidutuksen vastainen komitea (CAT, 2016)
- YK:n Lapsen oikeuksien komitea (CRC, 2011)
- Euroopan neuvoston Ministerikomitean suositukset kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa (FCNM, 2020)
- Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (GREVIO, 2019)
- Euroopan neuvoston Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta (ECRML, 2018)
- Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun Nils Muižnieksin Suomea koskeva raportti (EN-IOV, 2012)
- YK:n itsenäinen asiantuntija ikääntyneiden henkilöiden ihmisoikeuksien nautinnasta (IEOP, 2022)

Erikseen:

- YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien erityisraportoija (2016)
- YK:n yleismaallinen määräaikaistarkastelu (UPR, 2022)

Sisällys

Kieli- ja kulttuurioikeudet	0
Kieli ja koulutus	1
Sote-palvelut	1
Itsemääräämisoikeus ja kulttuuri-itsehallinto	2
Vesi- ja maa-oikeudet	3
Syrjimättömyys	3
Saamelaisnaiset	4
Muuta	5
YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien erityisraportoija (2016)	6
YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (UPR) 2022	7

Kieli- ja kulttuurioikeudet

Kieli ja koulutus

- Vahvistaa **saamen kielen elvytystä** myös kotiseutualueen ulkopuolella. (CERD)
- Vahvistaa **saamenkielistä opetusta** myös saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella, erityisesti myöntämällä pysyvän rahoituksen kielipesille ja aikuiskoulutukselle. (ECRML)
- Vahvistaa **saamenkielistä opetusta**: erityistä huomiota kielipesiin, etäopetukseen ja opettajankoulutukseen. (FCNM)
- Tunnustaa saamen kielten opetuksen ja **saamenkielisen opetuksen** oikeudeksi. (CESCR)
- Varmistaa saamelaislapsille **kulttuuritekijät huomioivat koulutuspalvelut**, myös kotiseutualueen ulkopuolella. (CRC)
- Parantaa **saamen kielen opetuksen** saatavuutta, saavutettavuutta ja laatua täytäntöön pantaessa mm. kielipoliittista ohjelmaa:
 - o lisäämällä resursseja opetusmateriaaliin
 - o kouluttamalla lisää kieltenopettajia
 - o laajentamalla nykyisten saamen kielten (myös etä-) kurssien saavutettavuutta kotiseutualueen ulkopuolella. (CESCR)
- **Tiiviimpi yhteistyö Norjan ja Ruotsin kanssa** saamelaislasten **koulutukseen liittyvissä asioissa**, kuten opetussuunnitelmat, opettajien koulutus, oppimateriaali ja mediasisältö. (CRC)
- **Lisätä tietoisuutta ja suvaitsevaisuutta** alueellisista kielistä ja vähemmistökielistä. (ECRML)

Sote-palvelut

- Varmistaa saamenkielisten **sote-palvelujen saavutettavuus** (ECRML), myös yksityisellä sektorilla ja kotiseutualueen ulkopuolella (CESCR), ml. mielenterveyspalvelut (CERD).
- **Selkeyttää sote-palveluja koskevia oikeuksia** kotiseutualueella sekä määritellä saavutettavissa ja mitattavissa olevat tavoitteet:
 - o riittävät resurssit,
 - o saamenkielisen palveluntarpeen arviointi ja
 - o tarvittaessa tiettyjen saamenkielisten palveluiden tukeminen kotiseutualueen ulkopuolella. (FCNM, muut)
- Varmistaa **saamelaislapsille** kulttuuritekijät huomioivat **sote-palvelut**, myös kotiseutualueen ulkopuolella. (CRC)
- Tiedon puute **sote-palvelujen saatavuudesta ja hakemisesta** luo esteitä ikääntyneille naisille ja mm. kielellisten vähemmistöjen jäsenille.
 - o Antaa **sote-ammattilaisille koulutusta** ihmisoikeuksista ja kulttuurin huomioimisesta.
 - Harkita kulttuurin huomioivan koulutuksen **rahoituksen lisäämistä**. (IEOP)

- Lisätä yhtä kolmesta saamen kielestä äidinkielenään puhuvien **saamenkielisten terveydenhuollon ammattilaisten määrää**. (IEOP)
- Antaa **koulutusta** ikääntyneiden (erityisesti kognitiivisen heikentymän omaavien) saamelaisten parissa työskenteleville **ei-saamelaisille terveydenhuollon ammattilaisille** (IEOP)
- Kehittää ja turvata **saamenkielisiä matalan kynnyksen palveluita**, jotka tukevat **ikäntyneen saamelaisväestön henkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä**, myös kotiseutualueella. Tähän tarvitaan saamen kieltä osaavaa ja saamelaiskulttuuria ymmärtävää henkilökuntaa. (IEOP)
- Sote-palveluissa on huomioitava saamelaisille ominaisia yhteisöllisiä käytäntöjä. Tulee kehittää koko saamelaisyhteisöä tukevia käytäntöjä, erityisesti **yhteisöhoitoa**. Yhteisökeskukset, joissa on **saamelaiskulttuuria tuntevia sote-alan ammattilaisia**, ovat yhä tärkeämpiä iäkkäille saamelaisille, jotka haluavat jatkaa perinteistä poronhoitoa, erityisesti kun otetaan huomioon nuorten saamelaisten lisääntyvä muuttoliike kaupunkikeskuksiin. (IEOP)
- Kieleen sekä etniseen taustaan perustuva syrjintä syvenee ikääntyneiden kohdalla. → dementiaa sairastavien henkilöiden tarkoituksenmukaisten ja kulttuurin huomioon ottavien **palvelujen suunnittelussa huomioitava**, että **dementiaa sairastavat saattavat palata käyttämään alkuperäistä kieltään ja menettää aiemman kykynsä kommunikoida suomen kielellä**. (IEOP)

Itsemääräämisoikeus ja kulttuuri-itsehallinto

- Kehittää yhteistyössä **järjestelmä vaaliluetteloon merkitsemisestä** riittävällä tasapainolla yhteisön itsehallintorakenteiden säilyttämisen edun ja vapaan itseidentifiointin periaatteen välillä. (FCNM) Riittävä painoarvo itsemääräämisoikeudelle ja ettei saamelaisia pakkosulauteta. (CERD)
- **Vaaliluettelon kehittämisprosessin** tulisi olla osallistava, ja pyrkiä saavuttamaan yhteisymmärrys vaaliluetteloon merkitsemisen perusteista, muutoksenhakumekanismista ja hakemuksia koskevan päätöksenteon pidemmästä aikataulusta. (FCNM)
- Jouduttaa saamelaiskäräjälain uudistamista, erityisesti säädöksiä **saamelaisten määritelmästä** ja **FPIC¹-periaatetta koskevasta neuvotteluvetoiteesta**, kunnioittaakseen itsemääräämisoikeutta ja pannakseen täytäntöön KP-komitean aihetta koskevat ratkaisut. (CCPR)
- Vahvistaa merkittävästi (vaikka lakimuutosta ei syntyisikään) **Saamelaiskäräjien oikeuksia osallistua lainsäädäntöön ja käytäntöön**:
 - o varmistaa riittävät **resurssit** ja

¹ FPIC = Free, Prior and Informed Consent. Vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaate tarkoittaa tiivistetysti, että valtiolla on velvollisuus konsultoida alkuperäiskansoja heitä koskevilla asioilla.

- o antaa viranomaisten **koulutusta neuvotteluvälvoitteen** täytäntöönpanosta. (FCNM)
- Vahvistaa saamelaisten **oikeudellista tunnustamista alkuperäiskansaksi** sekä oikeudellisia ja menettelyllisiä takeita saamelaisten **FPIC:n** hankkimisesta kansainvälisten vaatimusten mukaisesti. (CESCR)
- **Ratifioida ILO:n yleissopimuksen nro. 169.** (FCNM, CCPR, CESCR, CERD, CRC, EN-IOV)
- Viipymättä **noudatettava** kaikkia saamelaisia koskevia **CCPR-komitean ratkaisuja** asianmukaisten ja tehokkaiden järjestelmien avulla taatakseen oikeudenloukkausten uhrien oikeuden tehokkaaseen oikeuskeinoon. (CCPR)

Vesi- ja maa-oikeudet

- Varmistaa, että perinteisten **maa-alueiden käyttöä koskevat päätökset** eivät vaikuta kielteisesti heidän mahdollisuuksiinsa ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan alueella. Kulttuurillisen ja institutionaalisen autonomian turvaamiseksi viranomaisten olisi saatava yksimielisyys:
 - o asiaa koskevasta lainsäädännöstä
 - o ILO:n yleissopimuksen nro 169 ratifioimisesta ja
 - o pohjoismaalaisesta saamelaisopimuksesta (FCNM)
- (Ratifioida ILO-169) ja **tunnustaa** saamelaisten **maankäyttöoikeudet** ja oikeuden harjoittaa perinteistä **poronhoitoa**. (EN-IOV)
- Arvioida uudelleen säädökset/politiikka/käytännöt, joilla säännellään saamelaisiin mahdollisesti vaikuttavaa toimintaa, kuten **kehityshankkeita ja kaivosteollisuuden** toimintaa, varmistaakseen neuvottelut **FPIC:n** hankkimiseksi. (CCPR)
- Hankkia **FPIC** ennen, kun hyväksytään hankkeita, jotka vaikuttavat saamelaisten perinteisten maa-alueiden ja luonnonvarojen käyttöön ja kehittämiseen. (CERD)
- Ryhtyä toimiin tapauksissa, joissa saamelaisten oikeuksia ylläpitää kulttuuriaan, elämäntapaansa ja perinteisiä elinkeinojaan on loukattu, tekemällä mm. **muutokset poronhoitolakiin**. (CESCR)
- Löytää **neuvotteluratkaisu** kiistassa, joka koskee saamelaisten oikeuksia perinteisiin maa-alueisiinsa. Myös tarkastamalla lainsäädäntöä ja huomioimalla ILO-169. (CERD)
- Arvioida asianmukaisesti yhteistyössä saamelaisten kanssa **kulttuuriset, sosiaaliset ja ympäristövaikutukset ennen toimilupien myöntämistä** tai toimintojen suunnittelemista saamelaisten kotiseutualueelle. (CERD)

Syrjimättömyys

- Mm. yhdenvertaisuuslain uudistamisen yhteydessä:
 - o laajentaa soveltamisalaa **yksityis- ja perhe-elämän piiriin**
 - o tehostaa **syrjinnän vastaista institutionaalista kehystä**. (CESCR)

- Rasismien ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman ym. **toimintaperiaatteiden osallistava täytäntöönpano** kiinnittäen erityistä huomiota
 - o **syrjintään TSS-oikeuksien käyttämisessä** sekä
 - o etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ryhmien **näkyvyyden** ja **kulttuurisen moninaisuuden** kunnioittamisen lisäämiseen. (CESCR)
- Perustaa eri **viranomaistahojen välisen työryhmän** laatimaan kokonaisvaltaisen strategian rasistisen ja homo/transfobisen vihapuheen muodostamaan ongelmaan puuttumiseksi.
 - o Ryhmään tulisi kuulua asianomaisia viranomaisia sekä tasa-arvoelimiä, kansalaisjärjestöjä ja mahdollisuuksien mukaan joukkoviestinten edustajia. Tulisi hyödyntää ECRI:n yleissuositusta nro. 15 (ECRI)
- Saattaa voimaan yhtenäinen ja kattava **tietojenkeräysjärjestelmä**, jossa tiedot luokitellaan etnisen alkuperän, kielen, uskonnon ja kansallisuuden mukaan perustuen itseidentifikaation periaatteeseen. Huomioitava moniperustaisen syrjinnän mahdollisuus ja luottamuksellisuus. Tietoja kerättävä julkisen toiminnan eri osa-alueilta. (ECRI)
- Kerätä **eriytettyä tietoa** käyttämällä erilaisia etnisen monimuotoisuuden indikaattoreita ja sallimalla vastaajien vastata nimettöminä sekä valita, miten he identifioivat itsensä. (CERD)
- Tehdä toimenpiteitä **saamelaiskulttuurin ja -vähemmistön merkityksen** käsittelemiseksi **kouluopetuksessa** hyödyntäen ECRI:n yleissuositusta nro. 10 (ECRI)
- Tehdä **kampanjoita** saamelaiskansaa koskevan **yleisen tietoisuuden lisäämiseksi** enemmistön piirissä. (ECRI)
- Päätäväisesti ponnistella saadakseen asianomaiset **paikallisviranomaiset osallistumaan** aktiivisesti saamelaisyhteisön jäsenten sosiaaliseen osallistamiseen tähtäävään **tutkimukseen ja vuoropuheluun**. (ECRI)
- **Verkkopalveluiden saavutettavuusongelmat**: Selkokieltä tarvitaan erityisesti mm. etnisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluville ikääntyneille. (IEOP)
- Kannustaa kiinnittämään enemmän **huomiota** mm. **ikääntyneiden saamelaisten tarpeisiin**, jotka asuvat **maa-, syrjäseudulla ja taajamissa**.
 - o Olennaisen tärkeää toteuttaa ikääntyneille käyttökelpoista **liikenne- ja infrastruktuuria**, jotta voivat käyttää keskeisiä palveluita. (IEOP)

Saamelaisnaiset

- Tehdä säännöllisesti väestöpohjaisia **tutkimuksia** saamelaisnaisten alistuneisuudesta **seksuaaliselle väkivallalle ja perheväkivallalle** – lähtökohta jatkotoimille. (GREVIO)
- Parantaa tietoisuutta **naisiin kohdistuvan väkivallan** eri muodoista sekä **kulttuurisensitiivisyyttä** kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien, kuten saamelaisten, erityistä tilannetta kohtaan → asianmukaisempaa yksilöllistä tukea ja ylittää kieliesteet. (GREVIO)

- Varmistaa **nollalinja-puhelinpalvelun** tarjoaminen nykyistä useammalla kielellä, etenkin **saamen kielellä**. (GREVIO)
- Varmistaa heikommassa asemassa olevien naisten osallistuminen **koronapandemian** kansallisiin toipumisohjelmiin ja -strategioihin. (CEDAW)
- Ryhtyä toimenpiteisiin mm. **kriminalisoidakseen** kansallisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kohdistuvan seksistisen, misogynyn ja muun sukupuolittuneen **vihapuheen**. (CEDAW)
- Panna tiukasti täytäntöön rikoslakiin lokakuussa 2021 tehdyn muutoksen², jonka myötä **laiton uhkaus** on virallisen syytteen alainen tietyissä **sukupuoleen perustuvan vihapuheen** tapauksissa. (CEDAW)
- Varmistaa, että sukupuolittuneen väkivallan saamelaisnaisuhrit pääsevät **turvakoteihin myös kotiseutualueella**. (CEDAW)
- Jatkaa ja vahvistaa väliaikaisten erityistoimien mm. **saamelaisnaisten osallistumisen lisäämiseksi** poliittisessa ja julkisessa elämässä, päätöksenteossa, koulutuksessa ja työmarkkinoilla. (CEDAW)
- Toimia varmistaakseen **naisten monimuotoisen**, mm. etnisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten, **edustus** poliittisessa ja julkisessa elämässä, erityisesti johtopositioiden. (CEDAW)
- Toimenpiteitä tietoisuuden lisäämiseksi, erityisesti saamen väestön keskuudessa kiihdyttääkseen naisten yhtäläisen **edustuksen poliittisessa ja julkisessa elämässä**. (CEDAW)
- Varata riittävät resurssit ja monitoroida **kiusaamisen vastaisen toimenpideohjelman** täytäntöönpanoa järjestääkseen turvallisen ja inklusiivisen syrjinnästä, häirinnästä ja sukupuoleen perustuvasta väkivallasta vapaan oppimisympäristön.
 - o Vahvistaa **kuraattorien** roolia.
 - o Puuttua heikommassa asemassa olevien naisten ja tyttöjen kohtaamaan **intersektionaaliseen syrjintään koulutusjärjestelmässä**. (CEDAW)
- Kehittää strategioita ja politiikkaa, joilla parannetaan erityisesti mm. etnisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten **pääsyä turvallisiin ja hyväpalkkaisiin töihin**. (CEDAW)
- Kehittää ohjelmia **naisyrittäjien tukemiseen**, ml. etnisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten osalta. (CEDAW)

Muuta

- Tehostaa politiikan ja lainsäädännön **ihmisoikeusvaikutusten arviointia** erityisesti, kun asia koskee haavoittuvia ryhmiä (mm. saamelaisia). (CCPR)

² Rikoslain 25 luku 9 §. ([HE 226/2020 vp](#))

- Seurata ja arvioida romani- ja **saamelaislasten** oikeuksien huomioon ottamista **kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa.** (CRC)
- Ottaa huomioon komitean **yleiskommentin** no. 11 **alkuperäiskansojen lapsista** ja heidän yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan. (CRC)
- Järjestää **koulutusta** keskus- ja paikallishallinnon **virkamiehille**, poliiseille, syyttäjille ja tuomareille **tarpeesta kunnioittaa saamelaisten oikeuksia.** (CCPR)
- Kannustaa hallitusta kiinnittämään enemmän huomiota **maaseudulla ja syrjäisillä alueilla asuvien ikääntyneiden** – mm. saamelaisten – tarpeisiin. Olennaista on suunnitella ja toteuttaa liikenne- ja infrastruktuurivaihtoehtoja, jotta varmistetaan ikääntyneiden **pääsy keskeisiin palveluihin.** (IEOP)

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien erityisraportoija (2016)

- **Oikeus omiin maihin ja luonnonvaroihin:** tunnustaminen, täytäntöönpano ja juridinen suojelu riittämätöntä. Suomi, Norja ja Ruotsi eivät voi saavuttaa tavoitteitaan edistää **kaivostoimintaa** sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä tavalla, jos saamelaisten oikeuksia ei oteta riittävästi huomioon.
- Käytännössä vaikuttaa siltä, ettei **kaivoslaki** riitä täyttämään siinä esitettyä tavoitetta sovittaa kaivostoiminta ja kallanhuudonta yhteen saamelaisten oikeuksien kanssa.
- **Metsähallituslailla** on merkittäviä vaikutuksia saamelaisiin, ja **saamelaisia koskevien suojelupykälien poistaminen** ei ole saamelaisia koskevien kansainvälisten ihmisoikeussitoumusten mukainen.
- Tulisi käynnistää uudelleen neuvottelut **saamelaiskäräjälain** tehtävistä muutoksista ja kehittää yhdessä lopullisen ehdotuksen, joka ottaa kantaa kaikkiin asioihin, myös esim. saamelaismääritysmään **vaaliluetteloon** rekisteröitymistä varten.
- **Muuttaa poronhoitolakia** ja asettaa saamelainen poronhoitotapa erityissuojelukseen.
- Neuvotteluiden kautta jatkaa sen arvioimista, miksi **kaivoslakia** ei toteuteta tehokkaasti ja mihin kohtuullisiin lisätoimiin voitaisiin ryhtyä tilanteen korjaamiseksi.
- Saamelaiskäräjille, kolttien kyläkokoukselle sekä asianosaisille saamelaisyhteisöille tulisi taata aiempaa **suurempi sananvalta metsähallituslain täytäntöönpanoon** liittyvissä prosesseissa.
 - o Vähintään laissa asetettuihin **kuntakohtaisiin toimikuntiin** tulisi tulla täysi ja tehokas **saamelaisedustus**
 - o Toimikuntien edustajille tulisi antaa selkeästi määritelty **valtuutus arvioida** kaikkien toimien mahdollisia **vaikutuksia saamelaisten kieli- ja kulttuurioikeuksiin** ennen lupien myöntämistä.
 - o Tällaisten **lupien myöntämisestä** tulisi pidättäytyä kokonaan, jos on olemassa vaara, että toiminta horjuttaa saamelaisten tai kolttien elinkeinojen ja kulttuurin harjoittamisolosuhteita tai jos ne aiheuttavat merkittävää vahinkoa poronhoidolle.

- Ensisijaisesti varmistaa, että **saamen kielen elvytysohjelma** saa riittävää ja pitkäaikaista rahoitusta, että sen toteutusta arvioidaan vuosittain ja että siitä raportoidaan edelleen YK:n ihmisoikeusmekanismeille sopimusvalvontaelinten arvioinnin yhteydessä.
 - o Suomen tulisi puuttua **saamenkielisten opettajien ja oppimateriaalien** puutteeseen erityisesti lukumäärältään pienempien koltan- ja inarinsaamen osalta ja varmistaa, että **etäoppimiselle** annetaan lisärahoitusta.
 - o Läheisessä yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa kehittää **saamelaista opetussuunnitelmaa** saamelaisten kotiseutualueella annettavaa opetusta varten
 - o Valmistella ja hyväksyä **kansallinen opetussuunnitelma** yhdessä saamelaiskäräjien kanssa sen varmistamiseksi, että siihen sisältyy riittävästi ja paikkansapitävää saamelaisten historiaa ja kulttuuria koskevaa opetusta.

YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (UPR) 2022

- Uudistaa saamelaiskäräjälaki ja
 - o vahvistaa **itsemääräämisoikeutta** (Kanada),
 - o vahvistaa **FPIC**-periaatteen täytäntöönpanoa (Venezuela)
 - o varmistaa **poliittiset oikeudet**. (Tanska)
- Seurata CERD- ja CCPR-komitean suosituksia aloittamaan uudelleen neuvottelut **saamelaiskäräjälaista** saamelaisten kanssa, alkuperäiskansan itsemääräämisoikeuden mukaisesti. (Norja)
- Varmistaa, että saamelaisten itsemääräämisoikeus on suojattu, ml. **mahdolliset muutokset saamelaiskäräjälakiin**. (Australia)
- Tarkastaa **saamelaiskäräjälaki** tarkoituksena edistää saamelaisten oikeuksia, erityisesti itsemääräämisoikeutta. (Irlanti)
- Edistää **FPIC**-periaatetta kaikissa saamelaisten oikeuksia koskevissa laeissa sekä poliittisissa ja virallisissa päätöksissä. (Saksa)
- Ratifioida ILO:n yleissopimuksen nro. 169 ja
 - o vahvistaa **FPIC**-periaatteen täytäntöönpanoa (Meksiko)
 - o lisätä ponnisteluja varmistaakseen saamelaisten oikeuksien toteutumisen, erityisesti **oikeus terveelliseen ympäristöön** sekä **oikeus saada koulutusta ja sote-palveluita** omalla kielellään (Brasilia)
- Osallistaa saamelaisia **ILO:n yleissopimuksen nro. 169** ratifiointiprosessiin (Norja).
- Suojata saamelaisten **kulttuuria** ja varmistaa, että saamelaisilla on **pääsy sosiaalipalveluihin** saamen kielellä. (Kiina)
- Lisätä perheväkivallan ja sukupuoleen perustuvan väkivallan uhrien **pääsyä turvakoteihin** ja palveluihin, ml. saamelaisten kohdalla. (Canada)

- Tehostaa toimia saamelaisten ja romanien **elämänlaadun varmistamiseksi**. Erityisesti ratkaista ongelmat liittyen **maiden palauttamiseen, työllisyyteen, palkkoihin ja stigmaan**. (Chile)
